

“Alpulu” başlığını taşıyan yazı ile ilgili olarak sayfa 23’te yer alan ikinci paragrafın sonunda üst simge olarak ²³, üçüncü paragrafın sonunda yine üst simge olarak ⁴ yazılmıştır. Oysa burada bu rakamlar üst simge olarak yazılmamalıdır. Çünkü bahse konu yerlerde herhangi bir dipnot yoktur. Basım hatasına bağlı olduğu anlaşılan bu yazılışlar, üçüncü paragrafta yer alan üç adet dipnotun (¹, ², ³) takibinde de zorluk yaratmaktadır. Yine baskı hatası olarak 26. sayfadaki son paragrafta dipnot olarak sadece ⁴ yazmak yeterli iken ⁴⁵ şeklinde bir yazım söz konusudur. Bu basım hatalarının kitabın bir sonraki baskısında düzeltilmesi kanaatimizce iyi olacaktır.

Kitapta ayrıca ağızlarla ilgili açıklayıcı, yön verici bilgiler de bulunmaktadır. Örnek verecek olursak *Söz Derleme Dergisi*’nde anlamı “orman, bük” şeklinde belirtilmiş olan *sökü* kelimesinin anlamının “sökülmek suretiyle ormanda açılan tarla” olması gerektiği ifade edilmiştir (s. 99).

Dilimizin güzelliğinin, zenginliğinin, özünün bir ifadesi olan yer adlarımızla ilgili böyle bir çalışmanın kitap hâlinde okuyucuyla buluşması, bu alanda çalışan araştırmacıların konu ile ilgili derli toplu bilgi edinmesine imkân vermektedir.

HER SÖZCÜĞÜN BİR ÖYKÜSÜ VAR: SÖZCÜK HİKÂYELERİ (Sözlerde Saklı Kültür)

Kadir Uzun

Türk Dil Kurumu Bilim Kurulu Üyesi Hatice Şirin* tarafından 134 kelimenin köken bilgisinin (etimoloji) yanında hikâyesinin, hayata ve edebiyata yansımalarının ele alındığı *Sözcük Hikâyeleri (Sözlerde Saklı Kültür)* adlı araştırma-inceleme eseri 2019 yılında okurla buluştu.

13.02.2013’te, “Sovyet Türkleri *meyhaneye* neden *kabak* der?” başlığı altında bir yazıyı sosyal medya hesabında paylaşmasıyla arkadaşları, öğrencileri ve meslektaşları tarafından olumlu yorumlar alması; Hatice Şirin’in sözcüklerin kökenleri, eski ve yeni anlamları üzerine yeniden düşünmesi; hayata,

edebiyata ve sanata yansımaları üzerine daha farklı bir gözle bakmasına vesile olmuştur. Sosyal medya hesabında paylaştığı yazılarını kaynaklarıyla beraber kaydetmeye başlaması ise bu kitap için verilen bir can suyu olarak değerlendirilebilir.

“Köken bilgisi”, “kelime tarihçiliği” veya “sözcük hikâyesi” ifadesiyle bir sözcüğün nereden gelip nereye gittiği, sözcüğün hikâyesiyle insanlığın hikâyesinin birliktelik gösterdiğini belirten Sayın Şirin, eseriyle farklı sahalarda kullandığımız belki de hikâyesinden haberdar olmadığımız kelimelerin çeşitli kültürlerdeki kullanılışları arasında küçük bir yolculuk yaptırıyor. Bu yolculuk Türk kültürünün yayılma gösterdiği sahalardan tutun da Çin ve Japonya’dan Avrupa’nın en uzak köşelerini içine alanengin bir coğrafyada gerçekleşiyor.

Türk Dil Kurumunun süreli yayınlarından *Türk Dili*’nde ve *Türk Dili Araştırma Yıllığı Belleten*’de bazı kelimeleri inceleyen yazılar da kaleme almış olan Sayın

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi Öğretim Üyesi

Şirin, bu yazılarında incelediği kelime-lerin âdeta monografisini ortaya koymaya çalışmıştır.¹

Eserde yer alan 134 kelime; “Hayvanat Haşerat”, “Ot, Nebat”, “Bir Kent, İki Ülke”, “Uzay, Kâinat”, “Dere, Tepe, Yol”, “Giyim Kuşam, Aksesuar, Makyaj”, “Araç Gereç”, “Hamur Çamur”, “Gösteriş, Çalım”, “Savaş, Silah, Mühimmat”, “Kadın, Erkek”, “Bir Maden, Bir Mineral”, “Aynı ve Nakdi İki Söz”, “Bir Hastalık, Bir İlaç”, “İki Matematik Terimi”, “İki Renk”, “İki Organ”, “Rejim ve Düzen Muhalifleri”, “Mülkiyet”, “İn Cin”, “Politik Akım ve Düzen”, “İskan, Yerleşim”, “Gam, Tasa, Efkâr”, “İyilik, Güzellik, Onur, Erdem”, “Ulusal Kimlik”, “Soru, Yanıt”, “Eylemler” ve “Diğerleri” başlıkları altında incelenmiştir.

Eserde sözcükler incelenirken köken bilgisi sahasına ait hazırlanmış yerli ve yabancı yayınlar (sözlük, kitap, makale vb.) karşılaştırılmış ayrıca sözcüğün halk kültüründeki karşılıkları da göz önünde bulundurulmuştur. Sözcükler için gösterilen örneklerde daha çok sözlüklerden, edebî dilde hazırlanmış eserlerden yararlanılmış bazen de bir gazete yazısı, roman, şarkı, türkü veya bir konuşma okuyucuya sunulmuştur. “Çiçeği Burnunda ve Hıyar Gibi Adam” incelenirken (s. 41-47) Aka Gündüz’ün *Eğer Aşk* (1946) ile H. R. Gürpınar’ın *Efsuncu Baba* (1924) romanlarından birer örnek zikredilmiş, Semavi Eyice’nin

(1922-2018) 2010 yılında verdiği bir konferanstaki sözüne değinilmiştir.

Eserde, Türk Dil Kurumu *Güncel Türkçe Sözlük*’üne katkılar da bulunmaktadır. Bu katkılardan bazıları şöyledir:

1. “Flamingo” sözcüğü GTS’de şu şekilde tanımlanmıştır: “Leyleksilerden, tüyle-ri beyaz, pembe, kanatlarının ucu kara, eti yenir bir kuş, Flaman kuşu.” Bu tanımda geçen etinin yendiği kısım çıkarılmalıdır. Zira uçan kaçan onca hayvan yenirken nesli tükenmekte olan bu hayvancağız rahat bırakılmalıdır. Anadolu’da bu kuş için kullanılan “allı turna” ise GTS’de yer almamaktadır. Bu sözcük GTS’ye eklenmelidir. GTS’de “telli turna” var ama “allı turna” yok. (s. 20)
2. “Çiçeği burnunda” deyimini GTS’de “Birleşik Sözler”in altında verilmiş, bu söz “Atasözleri ve Deyimler” başlığı altında yer almalıdır. (s. 45)
3. “Lizöz” maddesi GTS’de şu şekilde tanımlanmıştır: “Yataklarda kadınların

1 Hatice, Şirin, “Türkçede Yaz- ‘Yazı Yazmak’ Fiili Üzerine, *Türk Dili*, Ekim 2004, S 634, s. 536-571; “Dil Devrimi’nin Melez Sözcükleri ve ‘Bağnaz’ Üzerine, *Türk Dili*, Mayıs 2019, S 809, s. 12-20; “Türkçede Para’ ve ‘Para Birimi’, *Türk Dili Araştırma Yıllığı Belleten*, 2004/1, s. 129-151; “Vampir”, *Türk Dili Araştırma Yıllığı Belleten*, 2010/2, s. 119-130.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cdd-22da5de710.15153116
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cde-a90f611604.94016768

giydiği bir tür yün hırka.” kökeni Fransızca olan bu sözcük Türkçede, hamile ve loğusa kadınların üşütmemek için giydikleri tığ işi hırkalara denmektedir. GTS'deki tanım eksiktir. (s. 89)

4. Dantel masa örtüsü olarak kullanılan “şömantabla”, ayağımıza giydiğimiz “babet”, epeydir yediğimiz “tiramisu” GTS'de yoktur. Bu yabancı sözcükler GTS'ye eklenmelidir. (s. 108)

5. “Çingene pembesi” olarak bilinen renk “fuşya” olarak dilimizde yaygın şekilde kullanılmaktadır. Bu söz GTS'de yoktur, GTS'ye eklenmelidir. (s. 151)

6. “Lümpen” sözcüğünün eş anlamlısı GTS'de “ayaktakımı” olarak verilmiş, “ayaktakımı” ise şu şekilde açıklanmıştır: “Görgüszüzlükleri veya bilgisizlikleri dolayısıyla toplum içinde aşağı durumda olan kişiler, lümpen, parya.” Oysa

son yılların Türk lümpenleri, eğitim ve kültüre dair bir altyapısı olmadığı hâlde sadece maddi imkânlarıyla toplumun üst kesimlerine çıkmış, plaza riyakârları ile gökdelen havuzlu villa mukimleri olarak karşımıza çıkmaktadır. GTS'ye “lümpen” sözcüğünün kazandığı bu yeni anlam eklenmelidir. (s. 161).

7. Türk Dil Kurumu tarafından “banliyo” sözcüğü için kimsenin aldırış etmediği, kullanmadığı “yörekent” karşılığını önerilmiştir. Bu karşılık günümüzdeki kent hayatı dikkate alınarak gözden geçirilmelidir. (s. 182).

Köken bilgisi sahasında dirsek çürütmüş pek çok bilim adamının çalışmalarına atıflar yapıldığı eser, Türkçenin köken bilgisi sahasına dair çalışacaklar ile bu alanla ilgilenenlere yol gösterici pek çok bilgi ve ipucu da sunmaktadır.